

UOT-347.732

Zakir Əlizadə

Azərbaycan Əmək və Sosial Münasibətlər Akademiyası, i.ü.f.d., dosent

AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATININ DİVERSİFİKASIYASI İQTİSADI ARTIM VƏ MADDİ RİFAHIN MƏNBƏYİDİR

Məqalədə Azərbaycanın müstəqillik əldə etdiyi dövrdən başlayaraq son 25 il ərzində iqtisadi inkişaf sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlər nəzərdən keçirilmiş, bu dövr elmi cəhətdən əsaslandırılaraq üç mərhələyə: iqtisadi tənəzzül dövrü, iqtisadiyyatın bərpası, makroiqtisadi sabitlik və dinamik iqtisadi inkişaf dövrü və dayanıqlı iqtisadi inkişaf dövrünə ayrılmışdır. Hər bir mərhələdə iqtisadi inkişafın təhlili aparılaraq onun güclü və zəif cəhətləri qeyd edilmişdir. Ölkə iqtisadiyyatının perspektiv inkişafında və maddi rifahın artırılmasında strateji yol xəritəsinin əhəmiyyəti qeyd olunaraq, iqtisadiyyatın diversifikasiyasının sürətləndirilməsi üçün əməli təkliflər verilmişdir.

1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan Respublikası iqtisadi sahədə öz suveren hüquqlarını gerçəkləşdirməyə və müxtəlif mülkiyyət formaları əsasında yaradılan iqtisadi sistem, bazar iqtisadiyyatına keçid və dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya istiqamətlərində müstəqil siyasət aparmağa başlamışdır. Bu dövrdəki ölkənin iqtisadi inkişafını üç əsas mərhələyə ayırmaq olar. Birincisi, 1991-1995-ci illəri əhatə edən siyasi böhran nəticəsində yaranmış iqtisadi tənəzzül dövrü. İkincisi, 1996-2003-cü illərdə iqtisadiyyatın bərpası, makroiqtisadi sabitlik və dinamik iqtisadi inkişaf dövrü. Üçüncüsü, dünya iqtisadi böhranları şəraitində ölkəmizdə 2003-cü ildən başlayaraq davam edən dayanıqlı iqtisadi inkişaf dövrü.

İqtisadi tənəzzül dövrünü əhatə edən 1991-1995-ci illərdə ÜDM-in həcmi hər il orta hesabla 15 faiz azalırdı. İqtisadi artım tempinin aşağı düşməsi inflyasiya ilə müşayiət edildiyinə görə ölkədə 1991-ci illərin əvvəllərində staqflyasiya müşahidə edilirdi. 1991-ci illərin əvvəllərində ölkədə qiymət artımı hiperinflyasiya həddinə çatmışdır. Belə ki, inflyasiyanın səviyyəsi 1992-ci ildə 1174 faiz, 1993-cü ildə 1081 faiz təşkil etmişdir. 1991-ci illərin əvvəllərində inflyasiya tempinin əmək haqqının artım tempini əhəmiyyətli dərəcədə qabaqlaması əhalinin alıcılıq qabiliyyətini kəskin şəkildə aşağı salırdı. Əhalinin sosial müdafiəsi hər şeydən əvvəl maliyyə sabitliyinin təmin olunmasını tələb edirdi. Yüksək inflyasiya şəraitində isə həyat səviyyəsini nəinki yüksəltmək, hətta qoruyub saxlamaq mümkün deyildi. Azərbaycanda 1991-ci ildən başlayan iqtisadi tənəzzülün qarşısı yalnız makroiqtisadi sabitləşdirmə proqramlarının həyata keçirilməsindən sonra – 1996-cı ildə alındı. Sərt pul-kredit və maliyyə siyasətinin həyata keçirilməsini nəzərdə tutan ölkə prezidentinin imzaladığı “Əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi və iqtisadiyyatın maliyyə vəziyyətinin sabitləşdirilməsi tədbirləri haqqında” 1994-cü il 15 iyun tarixli Fərmanı ilə ölkədə ardıcıl antiinflyasiya tədbirlərinə başlandı. Bu fərmanın icrasından sonra inflyasiyanı 1995-ci ildə 85 faizə, 1996-cı ildə isə 2,5 faizə endirmək mümkün olmuşdur. Artıq 1996-cı ildən etibarən inflyasiya tədricən azalaraq 2002-ci ildə 2,8 faizə enmişdir.

İqtisadiyyatın bərpası, makroiqtisadi sabitlik və dinamik iqtisadi inkişaf dövrünü əhatə edən tarixi dövr ərzində ölkəmizdə aparılan müstəqil dövlət quruculuğu prosesində iqtisadi islahatların və inkişafın mahiyyət etibarlı ilə yeni bir modeli - Azərbaycan modeli yaradıldı. Azərbaycan neftinin dünya bazarlarına çıxarılması üçün 1996-cı ildə Bakı-Novorossiysk, 1999-cu ildə isə Bakı-Supsa ixrac neft kəmərlərinin istismara verilməsinə və Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft kəmərinin inşası ilə bağlı sazişin imzalanmasına, beləliklə də ixrac marşrutlarının diversifikasiyasına nail olundu. 1999-cu ildə neft yataqlarının xarici şirkətlərlə birgə işlənməsindən əldə edilən mənfəət neftinin satışından daxil olan vəsaitlərin səmərəli idarə edilməsi, həmin vəsaitlərin prioritet sahələrin inkişafına və sosial-iqtisadi baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edən layihələrin həyata keçirilməsinə yönəldilməsini təmin etmək üçün Dövlət Neft Fondu yaradıldı. Hazırda beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən Fondun fəaliyyəti və bu sahədə şəffaflığın təmin edilməsi yüksək qiymətləndirilir. Neftqaz sektoru iqtisadiyyatın digər sahələrinin inkişafında lokomotiv rolunu oynadı. Düşünülüb iqtisadi siyasət nəticəsində makroiqtisadi sabitliyə nail olundu və davamlı iqtisadi artımın əsası qoyuldu, iqtisadiyyatın bütün sahələrində islahatlara başlandı, əhalinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması istiqamətində ciddi addımlar atıldı.

Sahibkarlığı inkişaf etdirmək, əlverişli biznes və investisiya mühiti yaratmaqla daxili və xarici investisiyaları cəlb etmək, qeyri-neft sektorunun inkişafına nail olmaq bu mərhələdə həyata keçirilən iqtisadi siyasətin səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri olmuşdur. Həyata keçirilmiş məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində

Azərbaycanda sahibkarlar təbəqəsi formalaşmış, özəl sektorun ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında rolu daha da artmışdır.

İqtisadiyyatda mülkiyyətin çoxnövçülüylüyünün təmin olunması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər davamlı iqtisadi inkişafa öz müsbət nəticəsini vermişdir. Belə ki, özəlləşdirməyə başlayan zaman özəl sektorun ÜDM-də payı faktiki olaraq 10%-dən az olmasına baxmayaraq hazırda onun xüsusi çəkisi 85%-ə çatmışdır.

Beləliklə, iqtisadi inkişaf strategiyasının həyata keçirilməsi nəticəsində müstəqilliyin ilk illərində baş vermiş tənəzzülün qarşısı uğurla alındı və 1995-ci ildən Azərbaycanda keçid dövrünün yeni mərhələsi – bərpa və dinamik inkişaf dövrü başlandı. 1995-2003-cü illər ərzində ümumi daxili məhsul 90,1%, dövlət büdcəsinin gəlirləri 3 dəfə, ölkənin valyuta ehtiyatları 85 dəfə, sənaye məhsulunun həcmi 25,2%, kənd təsərrüfatı istehsalının həcmi 53,9%, xarici ticarət dövriyyəsi 4 dəfə, iqtisadiyyatda məşğul olanların orta aylıq real əmək haqqı 5,6 dəfə artdı, inflyasiya səviyyəsi 2-3%-ə qədər endirildi, bütün maliyyə mənbələri hesabına iqtisadiyyata yönəlmiş investisiyaların ümumi həcmi 20 milyard ABŞ dollarını keçdi (Strateji Yol Xəritəsi, 2016).

Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini qazandıqdan sonra onun xarici iqtisadi siyasətinin mühüm istiqamətlərindən birini beynəlxalq maliyyə-kredit və iqtisadi qurumlarla əlaqələr təşkil etmişdir. Ötən dövr ərzində bu sahədə kifayət qədər iş görülmüşdür. Azərbaycan, demək olar ki, bütün nüfuzlu beynəlxalq qurumlara, o cümlədən 1992-ci ildə Beynəlxalq Valyuta Fonduna, Dünya Bankına, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankına, İslam İnkişaf Bankına, 1999-cu ildə Asiya İnkişaf Bankına üzv qəbul olunmuşdur.

2003-2018-ci illərdə uğurla davam etdirilən və yeni çalarlarla zənginləşdirilmiş sosial-iqtisadi siyasətin strateji məqsədləri sərbəst bazar münasibətlərinə və özünüinkişaf qabiliyyətinə malik olan sosial yönümlü, diversifikasiya olunmuş milli iqtisadiyyatın formalaşdırılması və dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyasının təmin olunmasıdır. Davamlı və dinamik inkişaf məntiqinə əsaslanan bu siyasətin həyata keçirilməsi nəticəsində qazanılmış uğurlar daha da möhkəmləndirilmiş, bu dövrdə makroiqtisadi sabitlik qorunub saxlanılmış, iqtisadiyyatın diversifikasiyası, qeyri-neft sahələrinin, regionların inkişafı sürətlənmiş, strateji valyuta ehtiyatlarının səmərəli istifadəsi təmin olunmuş, milli valyutanın sabitliyi, bank sisteminin etibarlılığı artırılmış, konservativ xarici bəzələnmə strategiyası həyata keçirilmiş, sahibkarlığa dövlət dəstəyi gücləndirilmiş, əhalinin sosial rifahı davamlı olaraq yaxşılaşmışdır. Ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişaf sahəsində əldə etdiyi uğurların davamlılığını təmin etmək məqsədi ilə “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası qəbul edilmişdir. Konsepsiya çərçivəsində qeyri-neft sektorunun inkişafı, nəqliyyat, tranzit və logistika infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi, bölgələrin tarazlı inkişafı, informasiya cəmiyyətinə keçidin təmin edilməsi, insan kapitalının inkişafı və səmərəli sosial müdafiə sisteminin qurulması, institusional potensialın gücləndirilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı, ətraf mühitin qorunması və s. məsələləri əhatə edən 53 sənəd təsdiq edilərək icrası təmin olunmaqdadır. İqtisadiyyatın diversifikasiyası ilə bağlı nəzərdə tutulmuş tədbirlərin sistemli və ardıcıl reallaşdırılması üçün dövlət başçısının müvafiq fərman və sərəncamları ilə “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2004-2008-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”, “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”, “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”, “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı”, “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı” və bir sıra sahəvi inkişaf proqramları təsdiq edilmiş və uğurla icra olunmuşdur. Ölkənin regionlarında mövcud olan iqtisadi potensialdan tam və səmərəli istifadə olunmasını, sosial-iqtisadi vəziyyətin yaxşılaşdırılmasını və iqtisadiyyatın tarazlı inkişafını təmin etmək məqsədilə uğurla icra olunan dövlət proqramları regionların kompleks inkişafına, o cümlədən infrastruktur sahələrinin bərpası və genişləndirilməsinə, yeni istehsal və emal müəssisələrinin, sosial-mədəni obyektlərin yaradılmasına, yeni iş yerlərinin açılmasına, əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yüksəldilməsinə səbəb olmuşdur. Ümumiyyətlə son 15 ildə 201 proqram xarakterli sənəd, o cümlədən 12 Konsepsiya, 12 Milli Strategiya, 12 Strateji Yol Xəritəsi, 94 Dövlət Proqramı, 10 Milli Fəaliyyət Planı, 23 Tədbirlər Planı, 21 Tədbirlər Proqramı, 17 Milli Plan və proqramlar qəbul edilmişdir. Qlobal maliyyə-iqtisadi böhran nəticəsində dünyanın aparıcı ölkələrində baş vermiş kəskin ressesiyaya baxmayaraq, Azərbaycanda makroiqtisadi sabitlik, iqtisadi artım, yoxsulluq səviyyəsinin azalması və əhalinin maddi rifah halının yüksəlməsi 2003-2017-cü illərdə də davam etmişdir. Son 15 ildə ümumi daxili məhsul (ÜDM) nominal ifadədə 9,8 dəfə, real ifadədə 3,2 dəfə artmışdır. Bu dövrdə ölkədə orta illik iqtisadi artım 9,4 faiz, o cümlədən qeyri-neft sektorunda 8,2 faiz təşkil etmişdir. Sosial-iqtisadi sahədə həyata keçirilən tədbirlər iqtisadi artımın iqtisadi inkişaf amilinə çevrilməsinə yönəldilmişdir.

İqtisadiyyatın neft sektorundan asılılığının azaldılması və sənayenin hərtərəfli inkişafının təmin edilməsi iqtisadi siyasətin öncül istiqamətlərindən biri kimi müəyyən edilib. Ölkə iqtisadiyyatında neft sektoru həlledici rol oynasa da, son illər qeyri-neft sektorunun fəaliyyətində əhəmiyyətli canlanma hiss olunur. 2003-2017-ci illərdə sənaye istehsalı 2,6 dəfə, qeyri-neft sektoru üzrə ÜDM 2,8 dəfə, qeyri-neft sənayesi 2,2 dəfə, kənd təsərrüfatı 1,7 dəfə artmışdır.

İqtisadiyyatın liberallaşdırılması və sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi nəticəsində özəl sektorun rolu əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlmişdir. Belə ki, ÜDM-də özəl bölmənin payı 2003-cü ildə 74 faiz təşkil edirdisə, 2017-ci ildə bu rəqəm 84 faiz olmuşdur.

Maliyyə imkanlarının artması iqtisadi inkişafın yeni mərhələsinin xarakterik xüsusiyyətlərindən biridir. Bu, özünü dövlət büdcəsinin, strateji valyuta ehtiyatlarının həcmində göstərir. Son 15 il ərzində dövlət büdcəsinin gəlirləri 16,7 dəfə artaraq, 2003-cü ildəki 1,2 mlrd. manatdan 2018-ci ildə 20,1 mlrd. manata çatmışdır. Qeyri-neft sektorunun inkişafı büdcə gəlirlərinin formalaşmasına da öz təsirini göstərməkdədir. Belə ki, 2017-ci ildə dövlət büdcəsinin qeyri-neft sektoru üzrə gəlirləri 8,6 mlrd. manat olmuşdur ki, bu da 2003-cü ilə müqayisədə 11,4 dəfə çoxdur.

Əsas kapitalla yönəldilmiş vəsaitlər 2003-2017-ci illər ərzində 3,8 mlrd. manatdan 16,8 mlrd. manata çatmışdır. Bu isə real ifadədə 3,7 dəfə artım deməkdir. Təcrübə göstərir ki, neftlə zəngin olan bir çox ölkələr əldə olunan gəlirlərdən investisiya təyinatlı deyil, cari istehlak məqsədləri üçün istifadə etdiklərinə görə rəqabətqabiliyyətli və səmərəli iqtisadiyyat qura bilməmişlər.

2003-cü ilə müqayisədə 2018-ci ildə dövlət büdcəsi xərclərinin tərkib hissəsi olan dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərcləri 55,5 dəfə artaraq, 86,9 milyon manatdan 4,8 mlrd. manata çatmışdır. Bu isə geniş miqyaslı infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsi deməkdir. (AR DSK, 2018)

Dünyada investisiya layihələrinin bahalaşdığı bir şəraitdə neft dollarlarının yalnız depozit şəklində saxlanması məqsədə uyğun deyil. İnfrastruktur xərcləri neft gəlirlərinin yenidən bölgüsünü təmin etməklə, eyni zamanda, təkcə bugünkü deyil, həm də gələcək nəsillər üçün yatırılan kapital kimi dəyərləndirilməlidir.

Strateji valyuta ehtiyatları 26,2 dəfə artaraq, 2002-ci ildəki 1,6 mlrd. ABŞ dollarından 2017-ci ildə 42 mlrd. ABŞ dollarına yüksəlmişdir ki, bu da ÜDM-in həcmi üstələyir. 1990-cı illərin əvvəllərində Azərbaycanın valyuta ehtiyatlarının 90-95 faizi əsasən BVF və Dünya Bankının kreditləri hesabına formalaşırdısa, indi bu ehtiyatlar əsasən ixracdan əldə edilən valyuta gəlirlərindən ibarətdir. Ölkəmizin ixrac imkanlarının artması valyuta ehtiyatlarının formalaşmasında həlledici rol oynayır.

Azərbaycanın xarici dövlət borcunun ÜDM-ə nisbəti 25 faizdən azdır ki, bu da dünyada ən yaxşı göstəricilərdən sayılır. Qeyd edək ki, iqtisadi təhlükəsizlik baxımından kritik hədd 40 faizdir.

Hazırda qeyri-neft sektorunda müşahidə edilən davamlı artım meyilləri, valyuta ehtiyatlarımızın həcmi və onunla müqayisədə xarici dövlət borcunun minimal səviyyəsi, mühüm nəqliyyat-enerji layihələrinin reallaşdırılması ölkəmizin milli və iqtisadi təhlükəsizliyi üçün möhkəm əsaslar yaradır. Strateji əhəmiyyətə malik bu cür genişmiqyaslı işlər milli və iqtisadi maraqlarımızın qorunması, iqtisadi diplomatiyanın imkanlarından məharətlə istifadə edilməsi, iqtisadiyyat və siyasətin bir-biri ilə uğurlu bir şəkildə uzlaşdırılması ilə tamamlanır.

Ölkəmizdə sənayeləşmənin sürətləndirilməsi, qeyri-neft sənayesinin ixrac potensialının artırılması, elmtutumlu və innovativ istehsalın təşkili, yüksək əlavə dəyər yaradan rəqabətqabiliyyətli sənaye istehsalının genişləndirilməsi məqsədi ilə “Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nı təsdiq edilmiş, 2014-cü ili “Sənaye ili” elan edilmişdir. Sənaye parkları və məhəllələri mövcud potensialın gücləndirilməsi və yeni istehsal sahələrinin yaradılması, sənayedə struktur dəyişikliyi baxımından yeni yanaşmadır. Odur ki, son dövrlərdə ölkədə bu cür təsisatların yaradılması istiqamətində xeyli iş görülmüşdür. Kimya sənayesinin inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə 2011-ci ildə Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının yaradılmasına qərar verilmişdir. 2017-ci ildə Balaxanı Sənaye Parkı fəaliyyətə başlamışdır. Sənaye Parkının Balaxanı poliqonuna və tullantıların yandırılması zavoduna, o cümlədən əsas nəqliyyat qovşağına yaxınlığı xammal və enerji təchizatı, əldə edilmiş xam material və ya istehsal edilmiş məhsulun asanlıqla satış bazarına çıxmasına şərait yaradır. 2016-cı ildə təməli qoyulmuş Mingəçevir Sənaye Parkında isə yüngül sənaye məhsulları, o cümlədən iplik, boyama, toxuma, tikis, corab, ayaqqabı və tibbi kosmetika istehsalı üzrə 9 fabrikin yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Pambıqçılığın sürətlə inkişafı qabaqçıl texnologiyalara əsaslanan yeni istehsal və emal sahələrinin təşkilini tələb edir. Mingəçevir Sənaye Parkının ərazisində yaradılmış və 2018-ci ilin fevral ayında istifadəyə verilmiş “Mingəçevir Tekstil” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin iki iplik istehsalı müəssisəsi - “Ring” üsulu ilə istehsal edilən pambıq-poliester fabriki və “Open End” ilə iplik istehsal edən fabrik belə müəssisələrdəndir. İqtisadiyyat Nazirliyinin Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun dəstəyi ilə yaradılan bu cür müəssisələrin istifadəyə verilməsi ölkədə

toxuculuq sənayesinin inkişafına, yerli istehsal müəssisələrinin davamlı, keyfiyyətli və ucuz xammalla təmin olunmasına, eləcə də istehsal edilən pambığın hazır məhsul kimi ixracına imkan verəcəkdir.

Gəmiqayırma sahəsində ixtisaslaşmış Qaradağ Sənaye Parkında Bakı gəmiqayırma zavodu fəaliyyət göstərir və zavodda yüksək yüklətmə qabiliyyətinə malik tanker, dəniz təchizat gəmisi və digər təyinatlı gəmilərin istehsalı həyata keçirilir.

Əczaçılıq məhsullarının istehsalı üzrə ixtisaslaşmış Pirallahı Sənaye Parkında artıq təməli qoyulmuş dərman zavodlarının tikintisi istiqamətində müvafiq tədbirlər görülür. Ölkəmiz üçün yeni sahə olan əczaçılıq sənayesinin yaradılması məşğulluğun təmin olunmasında əhəmiyyətli rol oynamaqla yanaşı, həm də yerli istehsal hesabına əhalini keyfiyyətli əczaçılıq məhsulları ilə təmin edəcək, idxaldan asılılığı azaldacaq və ixrac potensialını yüksəldəcəkdir.

2017-ci ildə istifadəyə verilmiş Neftçala Sənaye Məhəlləsində isə hazırda avtomobil, balıq yemi, plastik məmulatlar, suvarma sistemləri, polietilen suvarma boruları, kağız stəkanlar və hazır içkilər istehsalı, balıq emalı və konservləşdirilməsi ilə məşğul olan 9 müəssisə rezident kimi qeydiyyatda alınmışdır. 2016-cı ildə yaradılmış Masallı Sənaye Məhəlləsində həyata keçiriləcək layihələr əsasən mebel, tikinti materialları, plastik tara, süfrə suyu, qida məhsulları, xalça istehsalı və kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı sahələrini əhatə edir. Bundan başqa, 2017-ci ildə Hacıqabul və Sabirabad Sənaye məhəllələrinin yaradılmasına başlanılmışdır. Hacıqabul Sənaye Məhəlləsində fəaliyyət göstərəcək rezidentlərin ağır maşınqayırma, xüsusi vaqonqayırma, avtomobil ehtiyat hissələri və kompozit materialları istehsalı sahələrində ixtisaslaşması nəzərdə tutulur. Sabirabad Sənaye Məhəlləsində isə yun tədarükü, pambıqtəmizləmə, taxta, plastik məmulatlar və tikinti materiallarının istehsalı, kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı müəssisələrinin və logistika mərkəzinin fəaliyyət göstərməsi planlaşdırılır. Hazırda İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən dövlət başçısının tapşırığına uyğun olaraq, növbəti sənaye məhəllələrinin yaradılması istiqamətində işlər davam etdirilir. Azərbaycanda qeyri-neft sənayesinin davamlı inkişafında, yerli ehtiyatlardan istifadə edən sənaye sahələrinin yaradılmasında, istehsal prosesinin təşkili zamanı infrastruktur xərclərinin azaldılmasında, sahibkarlar arasında kooperasiya əlaqələrinin gücləndirilməsində, məşğulluğun təmin edilməsində sənaye parkları və sənaye məhəllələri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İqtisadiyyatın sürətlə inkişafı, dünya ölkələri arasında nüfuzunun yüksəlməsi ölkəmizə marağın artmasına səbəb olmuş, respublikamıza gələn əcnəbilərin ildən-ildə çoxalmasına, turizm fəaliyyətinin genişlənməsinə şərait yaratmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 2011-ci il ölkəmizdə “Turizm İli” elan edilmişdir. Ötən müddətdə Bakı ilə yanaşı, regionlarda da otellərin və istirahət mərkəzlərinin istifadəyə verilməsi turizmin inkişafına geniş imkanlar yaratmışdır. 2003-cü ildə ölkədə mehmanxana və mehmanxana tipli müəssisələrin sayı cəmi 96 olduğu halda, 2004-2017-ci illər ərzində belə obyektlərin sayı artaraq 550-yə çatmışdır ki, bunun da 400-ü regionlarda yerləşir. Dünya ölkələri, xüsusilə Avropa İttifaqına üzv ölkələrlə birbaşa nəqliyyat əlaqələri genişlənməmiş, Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) neft ixrac kəməri və Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz ixrac kəməri dünyada enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasına layiqli töhfələr vermişdir. Regionun və Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında müstəsna əhəmiyyəti olan “Cənub Qaz Dəhlizi”nin tərkib hissəsi olan TANAP və TAP layihələri, həmçinin “Şahdəniz-2” layihəsi üzrə yekun investisiya qərarının imzalanması xüsusi olaraq qeyd edilməlidir. Bu layihələr üzrə işlərin çox hissəsi artıq icra olunmuşdur.

İnkişaf edən infrastruktur sahələrindən biri kimi nəqliyyat sektoruna irihəcmli investisiyaların yönəldilməsi nəticəsində hava limanlarının, körpülərin, tunellərin, yol qovşaqlarının tikilməsi, yeni avtomobil və dəmir yollarının çəkilməsi, yenidən qurulması və s. işlər davam etdirilmişdir. Tranzit potensialının reallaşdırılması istiqamətində də irimiqyaslı layihələr həyata keçirilmiş, o cümlədən Avropa-Qafqaz-Asiya (TRASECA) nəqliyyat dəhlizinin fəaliyyəti güclənmiş, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu istismara verilmiş, Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı kompleksində Ro-Ro terminalının açılışı olmuş, Şimal-Cənub, Şərq-Qərb nəqliyyat dəhlizləri üzrə magistral yolların tikintisi layihələri uğurla davam etdirilmişdir.

Ölkənin tranzit potensialından daha səmərəli şəkildə yararlanmaq məqsədi ilə dövlət səviyyəsində institusional islahatların aparılmasına ehtiyac yaranmışdır. Məhz bu siyasətin davamı olaraq, Tranzit Yükdaşımlar üzrə Koordinasiya Şurası yaradılmışdır.

Ölkə ərazisindən keçən nəqliyyat dəhlizlərinin təşviqi, özəl şirkətlərlə dövlət orqanlarının əlaqələndirilməsi, tariflərin optimallaşdırılması və tranzit prosedurlarının sadələşdirilməsi istiqamətində işlərin aparılması Koordinasiya Şurasına həvalə edilmişdir. Ölkənin tranzit cəlbediciliyinin artırılması istiqamətində Koordinasiya Şurası tərəfindən bir sıra mühüm tədbirlər görülmüşdür. Belə ki, dəhlizin rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması məqsədilə region ölkələri arasında koordinasiya gücləndirilmiş, tranzit müddətləri qısaldılmış və prosedurlar təkmilləşdirilərək optimallaşdırılmış tarif siyasətinə başlanmışdır.

İqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və sənayenin modernləşdirilməsi istiqamətində mühüm layihələrdən biri telekommunikasiya və Yer səthinin müşahidəsi peykləri olan “Azerspace” və “Azersky”ın istismara verilməsi olmuşdur.

Neft sektorundan sonra prioritet sahələrdən biri hesab olunan və son illər ölkənin sosial-iqtisadi həyatında mühüm rol oynayan rabitə və informasiya texnologiyaları sahəsinin inkişafında 11,3 dəfə artım nail olunmuşdur. Son 15 ildə regionlarda 1600-dən çox ATS, 1000-dən çox poçt binası tikilmiş və ya əsaslı təmir edilmişdir. 2013-cü il ölkəmizdə “İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları İli” elan edilmişdir.

Əhalinin dərman vasitələri ilə optimal qiymətlərlə etibarlı təchizatı sosial və iqtisadi baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Dərman vasitələri bazarında yaranmış xaos vəziyyətin aradan qaldırılması və bu sahəyə nəzarətin gücləndirilməsi ilə bağlı ölkə başçısının müvafiq tapşırıqlarından sonra qanunvericiliyə dəyişikliklər edilmiş və 2015-ci ilin ortalarından etibarən ölkədə dərman vasitələrinin qiymətlərinin tənzimlənməsinə başlanılmışdır. Tənzimləmə prosesi intensiv şəkildə davam etdirilmiş, dövlət qeydiyyatına alınmış 11 minə yaxın dərman vasitəsinin qiymətləri təsdiq edilmişdir. Nəticədə süni qiymət artımının və dərman vasitələrinin qiymətləri ilə manipulyasiyaların qarşısı alınmış, dərman vasitələri bazarında şəffaflıq, ictimai və dövlət nəzarəti təmin edilmişdir. 2017-ci ildən etibarən icbari tibbi sığorta sisteminin tətbiqi ilə əlaqədar pilot layihənin icrasına başlanılmış və sığortanın baza zərfinə 1800-dən çox tibbi xidmət daxil edilmişdir (İlham Əliyev, 2018).

Azərbaycanda iqtisadi inkişaf bazar münasibətlərinə əsaslansa da, o, həm də sosial ədalət prinsipi ilə tamamlanır. Yeni pensiya və sosial müdafiə sistemine keçid, ölkə vətəndaşlarının ipoteka kreditləri ilə təmin edilməsi və 2016-cı ildə yaradılmış Mənzil İnşaatı Dövlət Agentliyinin (MİDA) xətti ilə sosial mənzillərin tikilərək ehtiyacı olanlara verilməsinin nəzərdə tutulması dövlətin sosial siyasətində keyfiyyət dəyişikliklərini əks etdirir.

Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişaf sahəsində əldə etdiyi nəticələr beynəlxalq hesabatlarda da əksini tapmış, müxtəlif meyarlar üzrə reyting cədvəllərində ölkəmizin mövqeyi əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşmışdır. “Doing Business” hesabatına əsasən Azərbaycan 2017-ci ildə 190 ölkə arasında 57-ci pillədə, Davos İqtisadi Forumunun “Qlobal Rəqabətə davamlılıq” hesabatında isə 35-ci pillədə qərarlaşmışdır. Eyni zamanda, sonuncu hesabat əsasən “Siyasətçilərə ictimai etimad” adlanan indikator üzrə Azərbaycan dünyada 20-ci pilləyə yüksəlmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkə iqtisadiyyatının ötən illərdəki iqtisadi inkişafın nəticəsi kimi 2017-ci il, eyni zamanda, bir sıra əlamətdar iqtisadi hadisələrlə diqqəti çəkmişdir. 2017-ci ilin oktyabr ayında tikintisi 10 il davam edən Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun rəsmi açılışı reallaşmışdır ki, bu hadisə ilin mühüm iqtisadi nailiyyətlərindən biri hesab edilir. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xətti yalnız iqtisadi deyil, siyasi və strateji baxımdan da Azərbaycan üçün uğurlu layihədir. Bu dəmir yolu respublikamızın Gürcüstan və Türkiyə vasitəsilə Avropaya çıxışına imkan yaradır. Eyni zamanda, Çin daxil olmaqla Mərkəzi, Cənubi və Cənub-Şərqi Asiya ölkələri də adı çəkilən dəmir yolu vasitəsilə Türkiyə və Avropa bazarlarına çıxmaq imkanı əldə edəcəklər. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, layihə ABŞ və eləcə də Avropa İttifaqı tərəfindən birmənalı qiymətləndirilmirdi. Dəmir yol xəttinin Ermənistandan kənar keçməsi səbəbindən ABŞ-ın “Eximbank”-ı, eləcə də bir sıra Avropa ölkələrinin dövlət və idxal-ixrac əməliyyatları həyata keçirən bankları layihəni maliyyələşdirməkdən imtina etdilər. Layihənin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı həmin ölkələrin şərti ondan ibarət oldu ki, Azərbaycan dəmir yol xəttinin Ermənistan ərazisindən keçməsinə icazə versin. Respublikamız isə nəinki öz üzərinə düşən xətləri daxili maliyyə mənbələri hesabına qarşıladı, eyni zamanda, Gürcüstanın maliyyə ehtiyacını da demək olar ki, faizsiz kreditlə təmin etdi. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun və Bosfor boğazında dənizin altı ilə keçən dəmir yolu tunelinin inşası, Trans-Avropa və Trans-Asiya dəmir yolu şəbəkələrinin birləşdirilməsini təmin etdi. Bununla da yük və sərnişinlərin birbaşa olaraq Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə ərazilərindən keçməklə Avropa və Asiyaya daşınması imkanı yarandı. Layihə region ölkələrin tranzit potensialının artması, global integrasiya prosesinin sürətlənməsi, Avropa Qonşuluq Siyasəti çərçivəsində əməkdaşlığın daha da inkişafı, həmçinin Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi əlaqələrinin genişlənməsi üçün əlverişli şərait yarandı.

Sadələnlərlə yanaşı, layihə Azərbaycanın tranzit əhəmiyyətini daha da artırmaqla yanaşı, ölkənin strateji inkişaf planının bu istiqamət üzrə dəyər zəncirini tamamlayacaq, qeyri-neft iqtisadiyyatının mühüm sahəsi olan nəqliyyat sektorunun inkişafını sürətləndirəcək və yerli istehsal və ixrac imkanlarının genişlənməsinə müsbət təsir edəcəkdir.

BTQ-nin əsas bazarı Çin daxil olmaqla Mərkəzi, Cənubi və Cənub-Şərqi Asiya ölkələrindən Avropa ölkələrinə və əks istiqamətdə sərnişin və yük daşımaları hesab edilir. Bu istiqamətdə daşımalar əsasən dəniz yolu ilə həyata keçirilir və 25-30 gün vaxt tələb olunur. Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu ilə Çindən Avropaya yüklərin çatdırılması üçün vaxt sərfiyyatı 12-15 gün təşkil edir. Başqa sözlə, dəniz daşımaçılığına nisbətən

yüklərin mənzil başına çatdırılması müddəti 2 dəfədən çox azdır. Bu isə dəmir yolu xəttini qısa zamanda digər alternativlərindən daha cəlbədar olmasını şərtləndirəcəkdir. Gələcəkdə sözügedən dəmir yolu ilə il ərzində 50 milyon ton yük daşınacaq.

Yaxın gələcəkdə Qazaxıstanın Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yoluna verəcəyi illik yük həcmi 10 milyon tona çatacağı da proqnozlaşdırılır ki, bu da layihənin icrasından əvvəl hesablanan ilkin daşıma həcmindən artıqdır.

Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu 3 ölkənin – Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyənin ərazisindən keçir ki, bu da qeyd edilən kəmərlər üzrə səmərəli koordinasiyanın və təhlükəsizliyin təmin edilməsi baxımından əhəmiyyətli məqamdır.

2017-ci ildə, həmçinin “Azəri-Çıraq-Günəşli” yataqlarının işlənməsi üzrə “Əsrin müqaviləsi” yenilənərək “Yeni əsrin yeni müqaviləsi” imzalandı. “Əsrin müqaviləsi” ilə “Yeni əsrin müqaviləsi”nin müqayisəsi və eyni zamanda, bu sazişin Azərbaycan iqtisadiyyatına, eləcə də regionda dövlətimizin mövqeyinə təsirlərini qiymətləndirən zaman bir məqama diqqət ayırmaq lazımdır. Belə ki, 1994-cü ildə ölkəmizin iqtisadiyyatı, eləcə də iqtisadi gücü təbii ki, tamamilə fərqli idi. Hazırda isə Azərbaycan regional proseslərə təsir imkanlarına malik olan dövlətdir. 1994-cü ildə Azərbaycan iqtisadiyyatının kiçik olmasına baxmayaraq, bağlanan “Əsrin müqaviləsi”ndə ölkəmizin maraqlarını qorumaq mümkün oldu. O zaman Azərbaycanın ümumi daxili məhsulunun həcmi 374 milyon manat idi. Ötən müddətdə isə ümumi daxili məhsulun həcmi 161 dəfə artıb. Bütçə gəlirlərimiz cəmi 100 milyon manat idi. Buna baxmayaraq “Əsrin müqaviləsi”ndə öz dövlət və milli maraqlarımıza uyğun olaraq, şərtlər xarici şirkətlərlə razılaşdırıldı.

Ölkə iqtisadiyyatı 1994-cü illə müqayisədə xeyli inkişaf etmişdir. Bu kontekstdə “Yeni əsrin müqaviləsi” Azərbaycana 3,6 milyard dollar bonus əldə etmək imkanı verəcək. Yeni “Əsrin müqaviləsi” çərçivəsində Azərbaycan iqtisadiyyatına 40 milyard dollar investisiya qoyulacaq. Bu isə neft sektorunun inkişafı baxımından vacib olmaqla yanaşı, neft sektoruna yardımçı sahələrin, hətta qeyri-neft sektorunun inkişafını stimullaşdıran amilə çevrilecək. Çünki bütün hallarda neft sənayesinə yönəldilən investisiya, həm də qeyri-neft sektorunun inkişafı üçün mühüm maliyyə təminatını formalaşdıracaq.

2017-ci ildə Azərbaycan global reytinglərdə ciddi irəliləyişlər əldə etdi. Dünya İqtisadi Forumunun “2017-2018 Qlobal Rəqəbətlilik Hesabatı”nda respublikamız reytingdə daha iki pillə yüksələrək 35-ci yerdə qərarlaşdı. Beynəlxalq aləmin ən mötəbər reytingində Azərbaycan dünya ölkələrinin hər dördündən üçünü geridə qoyaraq MDB-də liderliyini qorudu. Həmin hesabatda Azərbaycanın mövqeyi 12 indikatora bənzərlik göstərən indikator üzrə yaxşılaşdı.

Dünya Bankı tərəfindən hazırlanan “Doing Business 2018” hesabatında isə Azərbaycan səkkiz pillə irəliləyərək 190 ölkə arasında 65-ci pillədən 57-ci yere yüksəldi. Azərbaycan, həmçinin Avropa və Mərkəzi Asiya regionu üzrə ən islahatçı 3 ölkədən biri hesab olundu. Beləliklə, Azərbaycan 2017-ci ildə hədəflənən iqtisadi sabitliyə nail olabilmişdir. (İlham Əliyev, 2018)

İndi ölkəmizdə iqtisadi liberallaşmanın, struktur islahatlarının yeni mərhələsi başlanır. Bu mərhələdə əsas vəzifə səmərəli iqtisadiyyatın qurulmasından, daha sağlam iqtisadi bazaya əsaslanan təsirli sosial siyasətin həyata keçirilməsindən ibarətdir. Əsas məsələ qeyri-neft sektorunun inkişafı və iqtisadiyyatın səmərəliliyinin təmin edilməsidir. Azərbaycanda iqtisadi inkişafın yeni mərhələsi qeyri-neft sektorunun və sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, yoxsulluq səviyyəsinin azaldılması, çoxsaylı iş yerlərinin açılması ilə xarakterizə olunur. Dövlət başçısının 6 dekabr 2016-cı il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilən “Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələri” isə bu sahədə inkişafın keyfiyyətə yeni modelinin formalaşdırılmasını təmin edəcək. Strateji yol xəritələri 2016-2020-ci illər üçün iqtisadi inkişaf strategiyasını və tədbirlər planını, 2025-ci ilədək olan dövr üçün uzunmüddətli baxışı və 2025-ci ildən sonrakı dövrə hədəf baxışı özündə əks etdirir. Bu hədəflərə nail olmaq üçün hesab edirik ki, ilk növbədə iqtisadiyyatın diversifikasiyası sürətləndirilməli, sənayenin, xüsusilə emal sənayesinin şaxələnməsi təmin edilməli, sahibkarlığın inkişafı üçün vergi və maliyyə siyasətində liberallaşdırmanı davam etdirmək lazımdır. Azərbaycan iqtisadiyyatında ümum daxili məhsulun 2017-ci ildə strukturuna diqqət yetirsək, mədən çıxartma sənayesinin xüsusi çəkisinin yüksək olduğunu, emal sənayesinin xüsusi çəkisinin xeyli aşağı olduğunu müşahidə edirik (cədvəl 1)

Cədvəl 1

Ümumi daxili məhsulun strukturu (faiz ilə)

Göstəricilər	2017-ci il
1.Qeyri-neft sahələri	62,8
2.Neftqaz sektoru	37,2
3.Sənaye	40,1
- bunlardan emal sənayesi	13,9

4. Ticarət və nəqliyyat vasitələrinin təmiri sahələri	10.4
5. Tikinti	9.5
6. Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	6.8
7. Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	5.6
8. Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə	2.3
9. İnformasiya və rabitə sahələri	1.6
10. Digər xidmət sahələri	16.4
11. Məhsul və idxala xalis vergilər	7.3

Mənbə: Azərbaycanın statistika göstəriciləri. 2018

Cədvəldən göründüyü kimi, Azərbaycan iqtisadiyyatında neftqaz sektorunun payı 37.2%, emal sənayesinin payı isə cəmi 13.9% təşkil edir. Halbuki, dünya təcrübəsində inkişaf etməkdə olan ölkələrin yeni sənaye ölkələri qrupunun əsas xüsusiyyətlərindən biri emal sənayesinin ümumi daxili məhsulda payının 25%-dən çox olmasıdır. Odur ki, Azərbaycan iqtisadiyyatının orta və uzunmüddətli perspektivdə dayanıqlılığını artırmaq üçün onun, xüsusi ilə sənayenin, elektron sənayesinin diversifikasiyanı sürətləndirmək və sahibkarlığın inkişafını təmin etmək lazımdır. Bunun üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədə uyğundur:

- ölkənin resurs potensialının iqtisadiyyatın sahələri arasında və hər bir sahənin daxilində bölgüsünə istiqamətlənmiş sistemli və ardıcıl tədbirlər sisteminin işlənməsi və həyata keçirilməsi, rəqabət qabiliyyətli və ixrac yönümlü innovativ əsaslı texnologiya və malların istehsalının təşkil edilməsi;

- daxili bazarın qorunmasının stimullaşdırılması, sənaye fəaliyyəti üçün müəyyən edilmiş dövlət dəstəyi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi;

- sənayenin texnoloji səviyyəsinin yüksəldilməsi, ölkənin ixrac potensialının yüksəldilməsi, idxalın yerli istehsal vasitəsilə ödənilməsi, elmi-texniki potensialın istifadəsi səviyyəsinin yüksəldilməsi, iri müəssisələrin sağlamlaşdırılması, yeni sənaye müəssisələrinin açılması;

- bölgələrdə yerli xammala əsaslanan sənaye müəssisələrinin fəaliyyətinin keyfiyyətə müasir səviyyədə qurulması və yeni müəssisələrin yaradılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirilməsi;

- sənaye müəssisələrində innovasiya yönümlü texnologiyaların tətbiqini stimullaşdırmaq, ixtisaslaşmış və ümumi təyinatlı sənaye şəhərciklərinin, müasir texnoparkların yaradılması, iqtisadi rayonlar üzrə sənaye məhəllələrin infrastrukturunun genişləndirilməsi;

- standartlaşdırma siyasəti çərçivəsində sənaye sahələrində fəaliyyət göstərən müəssisələrdə beynəlxalq standartların tətbiqinin təmin edilməsi;

- regionlararası təsərrüfat əlaqələrinin təkmilləşdirilməsi və yeni sənaye komplekslərinin və sənaye klasterlərinin yaradılmasının, idxalı əvəz edəcək və ixrac yönümlü məhsulların istehsalının stimullaşdırılması;

- neftqaz hasilatı sahəsində innovativ texnologiyalardan, o cümlədən nanotexnologiyalardan istifadənin genişləndirilməsinin, yeni yataqların axtarışı və kəşfiyyatının davam etdirilməsi, aşkar edilmiş yataqların tammiqyaslı işlənməyə cəlb edilməsi;

- neft gəlirlərinin zəruri hissəsinin qeyri–neft sahələrinin inkişafına, iqtisadiyyatın sahələrinin, xüsusən emal sənayesinin diversifikasiyasına yönəltmək. Neftqaz layihələrinə beynəlxalq neft şirkətlərinin, xarici investisiyaların, müasir texnologiyaların cəlb edilməsinin davam etdirilməsi;

- beynəlxalq inteqrasiyanın inkişafında əsasən inkişaf etməkdə olan ölkələr (Rusiya, Türkiyə, İran) ilə deyil, inkişaf etmiş ölkələr ilə əməkdaşlığa üstünlük vermək. Neft kontraktlarında iştirak edən ölkələrin transmilli şirkətlərini Azərbaycanın maraqlarına uyğun frənçayzinq şərtləri ilə neftqaz kompleksinə xidmət sahələrinin yaradılmasına (neftmaşınqayırması, təmir avadanlığı, cihazqayırma, elektrotexnika və s.) cəlb etmək;

-ölkənin ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək üçün başlıca taxılçılığın, meyvəçiliyin və üzümçülüyn, tərəvəzçiliyin, tütünçülüyn, toxumçuluq və tingçiliyin, hevdarlıqda damazlıq-seleksiya işinin, yemçiliyin, aqrar emal sənayesinin və aqromarketingin, aqroservis xidmətlərinin və kənd yerlərinin inkişaf etdirilməsi;

-sahibkarlığın inkişafını təmin etmək üçün daxili qeyri-neft istehsalçılarına xüsusi güzəştli vergi sistemi qurmaq, əksəriyyətini bir çox vergilərdən azad etmək və ya çox cüzi səviyyəyə endirmək;

-qeyri-neft ixracatına xüsusi təşviq rejimi qurmaq, ixracı stimullaşdırıcı və sadələşdirici rejim yaratmaq;

-ixracın nəqliyyat məsrəflərinin ən azı yarısını, sertifikatlaşma, rəsmiləşdirmə məsrəflərinin hamısını dövlət öz üzərinə götürməlidir, idxal gömrük vergiləri (elmi-texnoloji məhsullar istisna olmaqla) dünya regionları üzrə artırılmalı və bunun hesabına ixrac bonusları müəyyən olunmalıdır;

-qeyri-neft məhsullarının maya dəyərini aşağı salmaq üçün istehsal kreditlərinin maksimum həddi 3% müəyyən edilməklə, kredit resursları dövlət vəsaiti hesabına təmin olunmalı, dövlət inhisarında olan yanacaq, elektrik, suyun qiyməti aşağı salınmalı, istehsal üçün digər dövlət xidməti ucuzlaşdırılmalıdır;

-idxal-ixrac rejimi Avropa İttifaqı standartlarına uyğun yenilənməli, sadələşməli, məhsulların maya dəyərini artıran korrupsiya halları aradan qaldırılmalı, tələb olunan sənədlər minimuma endirilməli, qeydiyyat müddəti maksimum qısaldılmalıdır.

Açar sözlər: iqtisadi inkişaf, iqtisadiyyat sahələri, sənaye, kənd təsərrüfatı, tikinti, nəqliyyat, turizm, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, mənzil-kommunal təsərrüfatı, diversifikasiya

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. İlham Əliyev “İnkişaf – məqsədimizdir”. Çoxcildlik . Azərənşr. Bakı, 2018
2. “Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələri”. Bakı, 2016
3. Azərbaycanın statistika göstəriciləri. Bakı, Səda, 2018
4. Azərbaycan-faktlar və rəqəmlər. AR DSK. Bakı, 2018
5. www.stat.gov.az

Закир Ализаде

ДИВЕРСИФИКАЦИЯ ЭКОНОМИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА ЯВЛЯЕТСЯ ИСТОЧНИКОМ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И МАТЕРИАЛЬНОГО БЛАГОСОСТОЯНИЯ

Резюме

В статье рассмотрены экономические достижения Азербайджана за последние годы. Этот период, опираясь на научное обоснование, разделен на три этапа: период спада экономики, период восстановления макроэкономической стабильности и динамичного экономического роста, период устойчивого экономического развития. Анализ экономического развития на каждом этапе выявил его сильные и слабые стороны. Была продемонстрирована важность стратегической дорожной карты для перспективного развития экономики страны и повышения материального благосостояния, и были сделаны практические предложения для ускорения диверсификации экономики.

Ключевые слова: экономическое развитие, экономика, промышленность, сельское хозяйство, строительство, транспорт, туризм, информационные и коммуникационные технологии, жилищно-коммунальное хозяйство, диверсификация.

Zakir Alizade

DIVERSIFICATION OF THE AZERBAIJANI ECONOMY AS A SOURCE OF ECONOMIC GROWTH AND MATERIAL WELFARE

Summary

The article outlines the achievements gained since the independence of Azerbaijan over the last 25 years in the field of economic development, which has been scientifically grounded in three stages: economic recession, economic recovery, macroeconomic stability, dynamic economic development, and sustainable economic development. Analysis of economic development at each stage has highlighted its strengths and weaknesses. The importance of the strategic roadmap for the prospective development of the country's economy and the enhancement of material well-being has been given practical recommendations for the acceleration of diversification of the economy.

Key words: economic development, economy, fields industry, agriculture, construction, transport, tourism, information and communication technologies, housing and utilities, diversification